واکاوی عناصر برنامه درسی نوین زیست بوم انجمن معتادان گمنام(NA) و ماهیت آن

سید محمد سجادی[۱]، مرجان کیان[۲*]، ربابه نوری قاسم آبادی[۳]، مسعود گرامی‌پور[۴]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۳۱ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸

چکیده

پژوهش حاضر با هدف «واکاوی عناصر برنامه درسی نوین زیست بوم انجمن معتادان گمنام(NA) و ماهیت آن» آغاز شد. رویکرد این پژوهش، کیفی از نوع پدیدارنگاری بود. محیط و اطلاع رسان های پژوهش به ترتیب شامل کلیه گروه های انجمن معتادان گمنام استان خراسان رضوی و ۱۴ نفر از راهنمایان آگاه و با تجربه ی گروه های NA به تفکیک شهرستان های استان بود. انتخاب اطلاع رسان ها از طریق روش گلوله برفی انجام شد و ابزار پژوهش مصاحبه های عمیق نیمه ساختار یافته بود. یافته های پژوهش دربرگیرنده ۹ عنصر: ۱-هدف شامل: الف)رساندن پیام و ب)آموزش سبک زندگی؛ ۲-محتوا دربرگیرنده: الف)محتوای کتبی مبتنی بر تجارب جهانی و ب)محتوای شفاهی مبتنی بر تجارب اعضاء؛ ۳-فعالیت های یادگیری شامل کارکرد قدم های دوازده گانه؛ ۴-راهبرد های یاددهی و یادگیری شامل سه دسته: الف)بر مبنای ماهیت روش یاددهی-یادگیری، ب)براساس نحوه اجرا و پ)بر مبنای تعداد فراگیران؛ ۵-فضا و مکان دارای ماهیت: الف)آزار و اذیت نداشتن برای دیگران و همسایگان، ب)شخصی نبودن مکان، پ)عدم وابستگی سازمانی و گروهی در انتخاب مکان، ت) اجاره دهی مستقل مکان بر مبنای سبد سنت هفتم و ث)عمومی و عام المنفعه بودن مکان؛ ۶-زمان دارای ماهیت: الف)ثبت در اساسنامه گروه و ب)انعطاف براساس شرایط اعضاء؛ ۷-گروه بندی اعضاء براساس: الف)جایگاه فرد در جلسات قدم، ب)ماهیت برگزاری و پ)سابقه عضویت؛ ۸-مواد و منابع شامل چهار دسته: الف)ابزار های آموزشی، ب)چند رسانه ای ها، پ)وسایل پذیرایی و رفاهی و ت)منابع کتبی؛ ۹-ارزشیابی در دو قالب: الف)تراز نامه شخصی و ب)ترازنامه گروهی، در برنامه درسی NA بود. نتایج پژوهش حاکی از یک برنامه درسی بین رشته ای تلفیقی در رشته های برنامه ریزی درسی و روانشناسی در زیست بوم انجمن معتادان گمنام بود که پیشنهاداتی کاربردی براساس اصول طراحی و تدوین برنامه های درسی برای بهبود و اصلاح آن ارائه شد.

کلید واژه ها: انجمن معتادان گمنام، برنامه درسی، زیست بوم.

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکدهٔ روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. smt.sajjadi@gmail.com
۲. دانشیار، گروه آموزشی برنامه‌ریزی درسی، دانشکدهٔ روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
*نویسنده مسئول: kian@khu.ac.ir
۳. دانشیار، گروه آموزشی روانشناسی بالینی، دانشکدهٔ روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. r.noury@khu.ac.ir
۴. دانشیار، گروه آموزشی برنامه‌ریزی درسی، دانشکدهٔ روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. mgramipour@khu.ac.ir

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

مقدمه

برنامه های درسی و آموزشی از دیر باز ابزاری کارا جهت حل مشکلات آموزشی زیست بوم های گوناگون بوده است. برنامه درسی به لحاظ مفهومی شامل مجموعه ای از تجارب یادگیری برای فراگیران است(فتحی واجارگاه، ۱۴۰۲) و براساس الگو تایلر- از متخصصان مشهور رشته برنامه درسی- حداقل شامل چهار عنصر اساسی: هدف، محتوا، روش و ارزشیابی در فرآیند های آموزشی-یادگیری است(ملکی، ۱۴۰۱). به عنوان نمونه برنامه های درسی محیط کار، آموزش عمومی، آموزش عالی به ترتیب راهگشای آموزشی و فراهم کننده تجارب یادگیری برای زمینه های شغلی-حرفه ای، آموزش و پرورش عمومی، دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی بوده اند(فتحی واجارگاه، خراسانی و دوستی، ۱۳۹۹). از منظر فتحی واجارگاه(۱۴۰۰) برنامه درسی با ارائه خدمات آموزشی به رانندگان، معتادان، کارگران شهرداری، زنان خانه دار و غیره می تواند نقش و دین خود را در قبال جامعه پیرامون ایفا کند. یکی از مصائب و مشکلات دامن گیر تمامی جوامع بشری از جمله جامعه ایران معضل اعتیاد و افزایش معتادان است. اعتیاد از منظر خانزاده، موسوی زاده و محمدی(۱۴۰۰) عبارت است از یک اختلال مزمن عودکننده که همراه با نوعی اجبار برای جستجو و مصرف مواد، فقدان کنترل در کاهش مصرف و حالات خلقی منفی در زمان محرومیت از مواد است. اعتیاد به معنای وابستگی بیمارگونه روانی یا جسمانی به مصرف مواد تعریف می شود و به گونه ای است که در صورت عدم مصرف مواد، علائمی در فرد وابسته بروز می نماید این علائم می تواند ناراحتی های روانی یا فیزیکی به همراه داشته باشد(باقری، مباشری و نعمت اللهی، ۱۴۰۲). مواد اعتیادآور بر اساس مصوبات سازمان قانون گذاری کنترل مواد آمریکا به پنج دسته: مخدرها و مواد افیونی، کند کننده ها یا آرام بخش ها، محرک‌ها یا تحریک کننده‌ها، توهم‌زا ها، مواد استنشاقی وکانابیس ها تقسیم می‌شوند(نریمانی و صمدی فرد، ۱۳۹۷). از میان مواد اعتیاد آور، معضل مواد مخدر در جامعه ایران بعلت ایجاد وابستگی شدید در افراد به سرعت در حال گسترش است. لودینگ یکی از سم شناسان معروف دنیا اظهار داشته که اگر غذا را مستثنی کنیم، هیچ ماده ای در روی زمین نیست که به اندازه مواد مخدر این چنین آسان وارد زندگی ملت ها شده باشد(صرامی، قربانی و مینوئی، ۱۳۹۲). از منظر مامی و همکاران(۱۳۹۲) سن اعتیاد، شیوع مصرف و سوء مصرف مواد در ایران تا نوجوانان کاهش یافته است. مواد مخدر، موادی هستند که از طریق تنفس، کشیدن، بعلیدن، تزریق، بالا کشیدن از مجرای بینی و جذب کردن وارد بدن انسان می شوند و با سرعت متفاوت وارد سیستم گردش خون شده و نهایتا با ورود به مغز، نحوه تفکر، احساس، دریافت و رفتار فرد مصرف کننده را تحت تاثیر

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

قرار می دهد. تاثیرات فوق با توجه به نوع ماده، نحوه مصرف، میزان مصرف و متغیرهای فردی، در افراد مختلف متفاوت است(نخعی و شمسی، ۱۳۹۸). عوامل زیادی مانند میزان درآمد، تحصیلات افراد خانواده، خواسته های سرکوب شده، دسترسی آسان به مواد مخدر، گسترش رسانه ها در روستاها، فروپاشی سیستم معیشت روستایی از جمله مهمترین عوامل تاثیرگذار بر مصرف مواد مخدر ذکر شده است(محمدپورلیما و محسنی تبریزی،۱۳۹۶).

در طول اعصار گذشته برای مقابله با بحران اعتیاد به مواد مخدر روش های متفاوتی مانند: درمان های کلینیکی، دارو درمانی سنتی و انجمن معتادان گمنام[1] و غیره بکار رفته است. یکی از روش های رایج و تاثیرگذار در ایران روش دوازده قدمی گروه های انجمن معتادان گمنام است. معتادان گمنام یک انجمن غیر انتفاعی از زنان و مردانی است که اعتیاد به مواد مخدر مشکل اصلی زندگی شان بوده است معتادانی در حال بهبودی هستند که به طور مرتب گرد هم می آیند تا به کمک هم پاکی خود را حفظ نمایند. تنها لازمه عضویت در این انجمن تمایل به قطع مصرف مواد مخدر است. به هیچ سازمانی وابسته نیستند و حق عضویت دریافت نمی کنند(خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام[2]، ۲۰۰۸). مروری بر پژوهش های پیشین در زمینه انجمن معتادان گمنام در ایران و جهان از وجود رد پای عناصری در ساختار آن حکایت داشت که با مفهوم برنامه درسی و عناصر کلیدی آن اشتراک و قرابت معنایی دارد: ستوده اصل، ماهیگیر، پاک نظر و میر محمد خوانی(۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه مقایسه ای نگرش بیماران شرکت کننده در برنامه معتادان گمنام و بیماران تحت درمان نگهدارنده با متادون نسبت به سوء مصرف مواد» به این نتیجه دست یافتند که شرکت در جلسات آموزشی معتادان گمنام در مقایسه با درمان نگهدارنده با متادون، می تواند در بهبود یا اصلاح نگرش نسبت به سوء مصرف مواد نقش بیشتری داشته باشد. محتوای عنوان پژوهش فوق حاکی از نوعی نظرگاه برنامه ای نسبت به انجمن معتادان است. دلوسیا، برگمن، فورموسو و وینبرگ[3](۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان «بهبودی در معتادان گمنام از دیدگاه اعضای بلندمدت: یک مطالعه کیفی» به این یافته ها نائل شدند که شرکت کنندگان:۱) ویژگی‌های شخصی و برنامه‌ای را که برای بهبودی حیاتی بودند را (مثلاً مسئولیت‌پذیری) شناسایی کردند، ۲)چندین فرآیند مرتبط با بهبودی را روشن کردند(مثلاً

[1] . Narcotics Anonymous
[2] . Narcotics Anonymous World Services
[3] . DeLucia, Bergman, Formoso & Weinberg

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

استفاده از ۱۲ قدم برای دستیابی به درک عمیق‌تر از خود) و ۳) بهبود کیفیت زندگی شخصی و بین‌فردی را توصیف کردند(به عنوان مثال بهبود روابط). یافته اول پژوهش فوق حاکی از نگاه برنامه ای به NA است. دی، وال، چوهان، صدان[1](۲۰۱۵) در پژوهش خود تحت عنوان «ادراکات کارکنان شاغل درمان مواد مخدر در انگلستان در مورد موانع مراجعین برای حضور در انجمن معتادان گمنام» به این نتیجه دست یافتند که مخالفت های ادراک شده نسبت به عناصر اصلی برنامه ۱۲ قدمی(ماهیت مذهبی برنامه، ناتوانی، تسلیم شدن، تمایل به ترک مواد مخدر)، مانع های اصلی برای توصیه به حضور در جلسات NA بود. اصطلاحات برنامه ۱۲ قدمی و ماهیت مذهبی برنامه در پژوهش فوق نشان دهنده دیدگاه برنامه ای ایدئولوژیک محور است. گالانتر، وایت و هانتر[2](۲۰۲۱) در پژوهشی تحت عنوان «حضور در جلسه دوازده قدمی مجازی در طول دوره کووید ۱۹: مطالعه اعضای معتادان گمنام» به این نتیجه دست یافتند که اکثر معتادان گمنام با توجه به ویژگی‌های پیشین خود، از جلسات حضوری به جلسات مجازی انتقال موفقیت‌آمیزی داشتند. این مطالعه حاکی از ورود روش های مجازی به عرصه جلسات NA است که براساس شرایط دوران پاندومی کرونا و سایر مقتضیات در برنامه های درسی های رایج نیز به چشم می خورد. ودرهوس، هوی و بیرکلند[3] (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان «یک میزان برای همه مناسب نیست: یک تحلیل مضمونی از مصاحبه با افرادی که شرکت در جلسات معتادان گمنام در نروژ را متوقف کرده اند» به این نتایج دست یافتند که متخصصان اعتیاد باید مشکلات احتمالی مرتبط با گروه دوازده قدمی[4] را بدانند تا از تجربیات منفی و آسیب‌های احتمالی برای افراد جلوگیری کنند. متخصصان همچنین باید افراد را در مورد گروه های حامی جایگزین مطلع کنند تا به آنها کمک کنند تا به بهترین منبع دست یابند. پژوهش فوق به طور ضمنی به جنبه و کارکرد آموزشی-یادگیری گروه های دوازده قدمی اشاره دارد. پژوهش زائر و همکاران(۱۴۰۲) تحت عنوان«لگوی ساختار سازمانی انجمن معتادان گمنام شهر تهران: مدلی برآمده از نظریه زمینه ای» به صراحت عنصر مکان برگزاری جلسات یا برنامه را در مناطق شهر تهران بیان نموده است. هاشمی و شعبان(۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «انجمن معتادان گمنام و اثربخشی رویکرد های اخلاق محور در بازپروری معتادان» به این نتایج دست یافتند که بافت انجمن معتادان گمنام حاکی

[1] . Day, Wall, Chohan & Seddon
[2] . Galanter, White & Hunter
[3] . Vederhus, Høie & Birkeland
[4] . TSG: Twelve Step Group

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

از وجود رویکرد اخلاقی قوی و بدون ایدئولوژی در برنامه های سه مرحله ای انجمن و اثربخشی مثبت این برنامه ها در تغییر تعریف اعتیاد، تقویت ذهنیت اخلاقی معتادان و جامعه پذیری مجدد اصول اخلاق اجتماعی افراد در جهت ترک اعتیاد و بازیابی سلامت است. پژوهش فوق موید نگاهی برنامه ای و کاربرد ابزار ارزشیابانه اثربخشی است. صالحی و طباطبایی نژاد(۱۴۰۱) در پژوهش خود تحت عنوان«اثربخشی آموزش قدم های دوازده گانه انجمن معتادان گمنام بر پذیرش اجتماعی، بهزیستی روان شناختی، کیفیت زندگی، و ولع مصرف افراد وابسته به مواد» به این نتیجه دست یافته بودند که برنامه آموزشی قدم های دوازده گانه انجمن معتادان گمنام به طور معناداری باعث بهبود پذیرش اجتماعی، بهزیستی روان‌شناختی، کیفیت زندگی و کاهش ولع مصرف در افراد وابسته به مواد شده است. پژوهش فوق نماینگر یک برنامه آموزشی-درسی ارزشیابی شده از طریق ارزیابی اثربخشی است. مرور پژوهش های یاد شده و مصاحبه های مقدماتی پژوهشگران در بافت انجمن معتادان گمنام، این پرسش را مطرح نمود که برنامه درسی نوین زیست بوم انجمن معتادان گمنام(NA) دارای چه عناصری است؟ و ماهیت هرکدام از این عناصر چگونه است؟ تا از این طریق ضمن شناسایی عناصر برنامه درسی در بستر فوق بتوان پیشنهاداتی کاربردی بر مبنای اصول طراحی و تدوین برنامه های درسی ارائه نمود. از این رهگذر رشته علمی مطالعات برنامه درسی می تواند خدمات و دین خود را نسبت به معضل اجتماعی اعتیاد به مواد مخدر در ایران عرضه نماید.

روش

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر از روش کیفی پدیدار نگاری جهت انجام پژوهش استفاده شد. در این پژوهش هدف دستیابی و احصای تجارب راهنمایان انجمن معتادان گمنام در مورد عناصر برنامه درسی NA در استان خراسان رضوی بود. اطلاع رسان های پژوهش براساس جدول ۱ شامل ۱۴ راهنمای آگاه و با تجربه به تفکیک شهرستان های استان بود. که جهت دریافت تجارب غنی و مقولات جامع، پراکندگی جغرافیایی متوازن در شهرستان های استان مدنظر قرار گرفت. ابزار پژوهش مصاحبه های عمیق نیمه ساختار یافته بود. اطلاع رسان های پژوهش بوسیله روش نمونه گیری هدفمند گلوله

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

برفی و بر مبنای قاعده گمنامی انجمن انتخاب شدند. با توجه به تولد مجدد اعضاء در انجمن، کد های متولد شده۱ الی متولد شده ۱۴ جهت کدگذاری اطلاع رسان ها استفاده شد.

جدول۱ : مشخصات اطلاع رسان های برنامه درسی زیست بوم تلفیقی انجمن معتادان گمنام

کد	شهر	میزان تحصیلات	سن	سابقه اعتیاد	مدت پاکی
متولدشده۱	بجستان	کارشناسی	۴۳ سال	۱۵ سال	۷ سال و ۸ ماه و ۱۹ روز
متولدشده۲	گناباد	سیکل	۴۲ سال	۱۱ سال	۱۵ سال
متولدشده۳	کاشمر	دیپلم	۴۲ سال	۹ سال	۱۹ سال
متولدشده۴	مشهد	سیکل	۴۶ سال	۱۰ سال	۱۲ سال
متولدشده۵	مشهد	کاردانی	۳۸ سال	۶ سال	۹ سال
متولدشده۶	تربت حیدریه	دیپلم	۴۳ سال	۸ سال	۱۳ سال
متولدشده۷	تربت جام	ابتدایی	۶۵ سال	۲۰ سال	۲۰ سال
متولدشده۸	بردسکن	کارشناسی	۴۸ سال	۱۲ سال	۱۳ سال
متولدشده۹	تایباد	دیپلم	۴۸ سال	۱۵ سال	۱۴ سال و ۳ ماه
متولدشده۱۰	چناران	دیپلم ناقص	۴۸ سال	۱۳ سال	۱۴ سال و ۶ ماه
متولدشده۱۱	نیشابور	سیکل	۵۵ سال	۲۷ سال	۹ سال
متولدشده۱۲	سبزوار	کاردانی	۵۹ سال	۱۵ سال	۱۱ سال و ۲۰ روز
متولدشده۱۳	درگز	سیکل	۴۱ سال	۲۲ سال	۶ سال
متولدشده۱۴	فریمان	سیکل	۳۵ سال	۷ سال	۱۱ سال

به منظور تحلیل مصاحبه‌ها و طراحی مدل از تحلیل مضمون و نرم افزار MAXQDA استفاده شد. برای اعتبارپذیری داده‌ها از چهار معیار جداگانه گویا و لینکن(۱۹۸۹) استفاده شد. برای تضمین قابلیت اعتبار داده‌ها پس از تحلیل هر مصاحبه به اطلاع‌رسان‌ها بازگشت داده شد تا صحت و سقم نتایج تایید شود. جهت تضمین قابلیت تصدیق داده‌ها پژوهشگر یک فرآیند فعال در پرانتزگذاری را اعمال کرد تا از ورود پیش‌فرض‌های پژوهشگر جلوگیری شود. جهت تضمین قابلیت اعتماد، متن مصاحبه برای کدگذاری در اختیار همکاران پژوهشگر قرار گرفت و برای قابلیت انتقال داده‌ها سعی شد

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

اطلاع‌رسان‌های با حداکثر تنوع در ویژگی‌های جمعیت‌شناختی-میزان تحصیلات، پراکندگی جغرافیایی، سابقه اعتیاد و مدت پاکی- انتخاب شوند.

یافته‌ها

پژوهش حاضر در جست و جوی پاسخ پرسش خود: «برنامه درسی نوین زیست بوم انجمن معتادن گمنام(NA) دارای چه عناصری است و ماهیت هرکدام از این عناصر چگونه است؟»، به یافته ها و مضامین ذیل نائل شد:

جدول۲ : یافته پژوهش-اهداف برنامه NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۵	هدف برنامه NA پیام رسانی است و هریک از ما حامل یک پیام برای مصرف کننده باشیم که از مصرف مواد مخدر عذاب می کشد.	الف)رساندن پیام	اهداف برنامه NA
متولد شده۹	سنت پنجم می گوید: «هر گروه تنها یک هدف دارد و آن رساندن پیام به معتادی است که در حال عذاب است.«		
متولد شده۱۴	هدف آن رساندن پیام است این پیام شامل سه بخش است: ۱)هر معتاد می تواند پاک شود، ۲)وسوسه سیری ناپذیر مصرف را از دست بدهد، ۳) راه تازه ای برای زندگی پیدا کند.		
متولد شده۱	من NA را کارگاه یا دوره آدم سازی تلقی می کنم چون چیز هایی که در این ۷ الی ۸ سال در NA یاد گرفتم در ۳۰ سال زندگی ام یاد نگرفتم.	ب)آموزش سبک زندگی	
متولد شده۴	ما در قدم ها شیوه زندگی کردن را یاد می گیریم.		
متولد شده۶	قبلا اگر جنس مصرفی من خوب بود با خانواده ارتباطی خوبی داشتم با جامعه هم رابطه خوبی داشتم. اگر جنس نداشتم خانواده من باید ترور شخصیتی می شد، در خانواده من باید کتک کاری می شد و... . من وقتی جنس نداشتم سرکار نمی رفتم پس باید خانمم سر کار می رفت .آسایش و آرامش را از زن و بچه من گرفته بود. بعضی وقت ها فکر می کردم که نیاز مالی صرف دارند و می گفتم بیاید پول بگیرید و مثلا لباس بگیرید اما آنها نیاز به محبت داشتند و من محبت را نمی دیدیم. قبلا نگاهم مردسالاری بود اما امروز می گویم اگر لازم باشد مرد باید ظرف بشوید. NA این تغییرات را آورد.		

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

۱)اهداف برنامه: براساس جدول ۲ این برنامه درسی شامل دو هدف اصلی: الف)رساندن پیام و ب)آموزش سبک زندگی بود. یکی از اهداف بنیادی برنامه درسی انجمن معتادان گمنام، رساندن پیام بود که در اسناد NA با عنوان:«رساندن پیام به معتادی که هنوز در عذاب است» از آن یاد شده بود(خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام، ۱۹۹۷). هدف دیگر NA، آموزش سبک زندگی بود. برنامه های درسی سبک زندگی از ضروری ترین و رایج ترین دوره های آموزشی در ایران است. تا بدانجا که در دوره متوسطه اول آموزش و پرورش عمومی ایران با عنوان واحد درسی تفکر و سبک زندگی نیز ارئه می گردد. محتوای این برنامه درسی شامل مفاهیم: مدیریت خشم، مدیریت زمان، هدف گزینی در زندگی و... است(سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی ایران، ۱۳۹۵). براساس مفاهیم و عناوین رایج در این برنامه درسی، تلفیقی از اصول و مفاهیم رشته های برنامه درسی و روانشناسی در آن به چشم می خورد. برنامه درسی نوین انجمن معتادان گمنام نیز طبق اسناد NA به آموزش سبک زندگی با هدف: «هر معتادی می تواند قطع مصرف کرده، میل به مصرف مواد مخدر را از دست بدهد و روش جدیدی را برای زندگی در پیش گیرد» می پرداخت(کمیته ترجمه دفتر خدمات جهانی معتادان گمنام ایران، ۱۴۰۲).

جدول۳ : یافته پژوهش-محتوای برنامه NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۲	کتاب پایه، چگونگی عملکرد، کارکرد قدم، کتابچه گروه، روح سنت ها، راهنما و رهجو و یکسری پیام بهبودی و مجلات راه مشترک که بصورت سه ماهی یا فصلی چاپ می شوند و در اختیار اعضاء قرار می گیرند.	الف)محتوای کتبی مبتنی بر تجارب جهانی	محتوای برنامه NA
متولد شده۳	نشریات NA، یعنی کتابهای معتادانی که قبل از ما در انجمن بودند و تجارب خود را مکتوب کرده اند، جزء محتوای ماست.		
متولد شده۱۰	انجمن در این حیطه نشریات دارد که بخش مهم انجمن است نشریات ما از دید یک انسان عادی شاید یک کتاب معمولی باشد اما از نظر ما در یک خط کتاب شاید ۱۰ تا معتاد مرده باشند ۱۰ تا اورد دوز کرده باشند ۱۰ تا زن طلاق گرفته باشند ۲۰ تا زن به فساد کشیده شده باشند و چند تا بچه طلاق و ...		
متولد شده۱	خوب خیلی چیز ها را شامل می شود یکی تجارب افراد را در NA داریم.		

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۲	محتوا و موضوع برنامه بر پایه یکسری تجربیات اعضاء و کتاب های ماست.	ب)محتوای شفاهی مبتنی بر تجارب اعضاء	
متولد شده۱۳	ما محتوا را به دو شکل کتبی و گفتاری داریم کل محتوای ما تجربیات اعضای ما است.		

۲)محتوای برنامه: براساس جدول ۳ محتوای این برنامه درسی به دو نوع کلی: الف)محتوای کتبی مبتنی بر تجارب جهانی: محتوای مکتوب عبارت است از آنچه که بصورت متون و کتب درسی تدوین می شود(فتحی واجارگاه، ۱۴۰۲). براساس آخرین لیست خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام، برخی منابع مکتوب یا نشریات آن شامل:کتاب پایه، کتابچه سفید، راهنما و رهجو، زندگی به روال برنامه، چگونگی عملکرد، فقط برای امروز، راهنمای کارکرد قدم های NA، یک راهنما جهت معرفی معتادان گمنام، کتابچه گروه، آن سوی دیوار ها، در دوران بیماری، دوازده مفهودم خدماتی Na، معتادان گمنام: منبعی در اجتماع، گروه، نگاهی دیگر، بهبودی و لغزش،آیا من معتاد هستم، کارکرد قدم ۴ در معتادان گمنام، راهنما و رهجو شدن، مثلث خود مشغولی، از معتادان جوان برای معتادان جوان، تجربه یک معتاد،اطلاع رسانی و عضو Na، خطاب به تازه وارد، برای کسانی که تحت درمان هستند، خویشتن پذیری، عضو NA و خدمت در زندان ها و بیمارستان ها، اعضای دور افتاده-پاک ماندن در انزوا، به معتادان گمنام خوش آمدید، پاک ماندن در دنیای بیرون، عجب! این سبد پول دیگر چیست؟، خوداتکایی اصل و تمرین، قابلیت دسترسی برای آنهایی که نیاز های مضاعف دارند، برای والدین یا سرپرستان نوجوانان عضو NA، کیست، چیست، چگونه و چرا بود(خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام، ۲۰۰۸). ب)محتوای شفاهی مبتنی بر تجارب اعضاء: در برنامه های درسی رایج محتوای شفاهی ناظر بر توضیحات معلم و تدریس وی در کلاس است و به طور کلی در برگیرنده هر آنچه که به صورت مکتوب و نوشته شده نباشد(ملکی، ۱۴۰۲). در برنامه درسی انجمن معتادان گمنام، محتوای شفاهی به مثابه تجارب اعضای انجمن و راهنمایان در جلسات گروه بود که در ابتدای امر بصورت شفاهی ارائه می شد و در صورت غنای محتوایی جهت چاپ در نشریات به دفتر خدمات جهانی NA ارسال می شد(خدمات جهانی معتادان گمنام، ۲۰۲۴).

جدول۴ : یافته پژوهش-فعالیت یادگیری برنامه درسی NA

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۳	انجمن معتادان گمنام ۱۲ قدم، ۱۲ سنت و ۱۲ مفهوم دارد. هر کدام ۲۰ الی ۵۰ سوال دارند که ما آنها کار می کنیم	کارکرد قدم به عنوان یک فعالیت یادگیری موثر	فعالیت یادگیری
متولد شده۶	ما کتاب هایی مانند کارکرد قدم داریم که دوازده قدم و حدود ۴۸۰ سوال دارد.		
متولد شده۱۳	ما در بررسی که در برنامه انجام دادیم متوجه شدیم که اعضایی که قدم کار نکرده اند از برنامه خارج شده اند و در آن نمانده اند و مهم ترین فعالیت یادگیری در NAهمان کارکرد قدم هاست.		

۳)فعالیت یادگیری: فعالیت های یادگیری اشاره به درگیری فراگیران در امر یادگیری دارد این فعالیت ها منجر به کسب تجربیات یادگیری برای فراگیران برنامه می شود(ملکی، ۱۴۰۱). براساس جدول ۴ در برنامه درسی انجمن معتادان گمنام فعالیت کارکرد قدم موجب درگیری فرد متولد شده با فرآیند یادگیری قدم ها می شد. بدین منظور فرد متولد شده به همراه راهنما و با کمک کتاب هایی مانند راهنمای کارکرد قدم، اقدام به طی کردن قدم و پرسش های مطرح در آن را می کرد(کمیته ترجمه دفتر خدمات جهانی معتادان گمنام ایران، ۱۴۰۱).

جدول۵: یافته پژوهش-راهبرد های یاددهی-یادگیری برنامه درسی NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز		مضمون
متولد شده۸	راهبرد این برنامه بیشتر یادگیری سینه به سینه است ولی گاها در جلسات بشکل گفتار درمانی است. یعنی جلسات ما براساس گفتار درمانی و تعویض یار و زمین بازی بوسیله پیدا کردن روابط اجتماعی سالم است.	۱)گفتار درمانی	راهبرد های یاددهی-یادگیری بر مبنای ماهیت	راهبرد های یاددهی-یادگیری
متولد شده۱۱	در انجمن گفتار درمانی خیلی تاثیر دارد.			
متولد شده۱۲	ما بحث گفتار درمانی مبتنی بر مشارکت را در جلسات داریم.			
متولد شده۴	در اینجا برنامه می گوید بیا هزینه های شخصی خود را پرداخت کن تا به مرور زمان یاد بگیری که			

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

	مسئولیت خودت با خودت هست. مدیریت اقتصادی به من یاد می دهد.				
متولد شده۱۳	من خودم شخصا وقتی وارد برنامه شدم از لحاظ مالی صفر بودم ولی با روال برنامه و انتخاب یک شغل باعث شد یک رشد مالی نسبی هم داشته باشم.	۲)الگوسازی توسط ساختار برنامه			
متولد شده۱۴	شرکت در جلسات در زمان مشخص نوعی تمرین نظم برای اعضاء است ما در کارگاه های برنامه کار تیمی را یاد می گیریم				
متولد شده۳	من بعنوان یک رهنما و خدمتگزار اگر در جلسات زمان مشارکت را رعایت کنم مسلما بر روی افرادی که من راهنمایشان یا حتی کل اعضای جلسه تاثیر دارد.	۳)الگو سازی توسط شخص			
متولد شده۴	من در جلسه ای که می نشینم بعنوان یک عضو قدیم تر سعی می کنم سکوت کنم دیگران می خندند ولی من باز هم سکوت می کنم. این باعث می شود که آن دیگری تازه وارد هم سکوت را یاد بگیرد چون این تمرین سکوت در خانه و اجتماع هم به درد می خورد.				
متولد شده۱۰	هنگامی که اعضای قدیمی برای انجام امور پیش پا افتاده پیش قدم می شوند فرد تازه وارد هم یاد می گیرد همانند پیشکسوتان به انجمن خدمت کند.				
متولد شده۲	در دروان کرونا ابتدا جلسات حضوری ما تعطیل شد بعد اعضای ما بابت تعطیل شدن دچار مشکلاتی شدند از آنجا جلسات مجازی استارات خورد.	الف)مجازی	۱)غیرحضوری	راهبرد های یاددهی-یادگیری براساس نحوه اجرا	
متولد شده۴	ما در دوران کرونا کلاس های قدممان را بصورت مجازی برگزار می کردیم.				
متولد شده۶	زمانی جلسات بخاطر کرونا بسته شد پس مجازی برگزار شد. آن جلسات مجازی هم طبق شرایط خاصی برگزار می شد جلسات مجازی مشکلاتی				

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

	داشت مثلا گمنامی شکسته می شد، بحث های سیاسی می شد و ... . ولی چاره ای نبود و نیاز بود.				
متولد شده۴	ما جلسات تلفنی داریم و برنامه تاکید می کند که شماره بگیرید و حتما صبحت کنید.	ب)تلفنی			
متولد شده۷	تمام موارد حضوری، تلفنی، مجازی و ... را در بر می گیرد.				
متولد شده۱۴	اما در زمان کرونا بعلت مشکلات بهداشتی، جلسات اینترنتی/تلفنی هم وجود داشت اگرچه جلسات تلفنی در وضعیت فعلی بصورت دونفری و خانگی هم وجود دارد.				
متولد شده۳	بنای برگزاری جلسات حضوری است یعنی یک معتاد از کمک درمانی چشم در چشم استفاده می کند.	۲)حضوری			
متولد شده۱۰	ما یکسری جلسات روزانه و شبانه در انجمن داریم و همه معتادان در آن می نشینند و در اصطلاح این جلسات را حمایت می کنند که ساختار گروهی دارد.				
متولد شده۱۴	اغلب جلسات حضوری است چون تاثیر بیشتر و بهتری دارند.				
متولد شده۱	در بخش انفرادی بحث راهنما و رهجوست که شما با راهنمای خود مشورت می کنی یا از ۲ یا ۳ نفر در مورد کاری تجربه می گیری و بعد با راهنمایت مشورت می کنی نتیجه تجربه ۳ نفر اینگونه بوده است و بعد راهنما به شما راهکار می دهد.	۱)انفرادی	راهبرد های یاددهی-یادگیری بر مبنای تعداد فراگیران		
متولد شده۴	ما کلاس و جلسات داریم و مهمتر از همه جلسات خانگی که بین راهنما و رهجوست. یعنی هم گروهی داریم و هم انفرادی.				
متولد شده۱۱	ما گروه های دو نفره هم داریم که معطوف به راهنما و رهجو است.				
متولد شده۲	فعالیت ها شامل گروه هایی است که روزانه فعالیت می کنند و در زمان های مشخصی استارت می خورد مباحثی که در آن گروه ها مطرح می شود	۲)گروهی			

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

	ارزش درمانی کمک یک معتاد به معتاد دیگر است.			
متولد شده۱۰	ما یکسری جلسات روزانه و شبانه در انجمن داریم و همه معتادان در آن می نشینند و در اصطلاح این جلسات را حمایت می کنند که ساختار گروهی دارد.			
متولد شده۱۲	جلسات گروهی ما متغیر است در جلسات شبی هست که از بیرون گروه هم حمایت می شود مثلا شب های که جشن تولد داریم و یا جاذبه ها. در این شب ها ما دعوت می کنیم و افراد می آیند.			

۴)راهبرد های یاددهی-یادگیری برنامه: براساس جدول ۵ این راهبردها به سه گروه: بر مبنای ماهیت روش یاددهی-یادگیری، براساس نحوه اجرا و بر مبنای تعداد فراگیران تقسیم شد. راهبرد های یاددهی-یادگیری بر مبنای ماهیت براساس جدول ۵ به سه دسته تقسیم شد: ۱)گفتار درمانی: گفتار درمانی به عنوان یک روشی مشاوره ای در برنامه NA بکار می رود و با بکارگیری اصول مشاوره در فرآیند برنامه موجب بهبود معتادان می شود. اما باید توجه داشت که چون اعضای انجمن بصورت آکادمیک مفاهیم مشاوره ای را مطالعه نکرده اند، بصورت غیر حرفه ای در برنامه انجام می شود. از این بعد می توان NA را یک برنامه درسی تلفیقی تلقی کرد؛ ۲)الگوسازی توسط ساختار برنامه: برخی برنامه های درسی عملیاتی بعلت ماهیت الگودهی ساختار آن منجر به یادگیری در فراگیران می شوند. برنامه درسی NA نیز بوسیله ساختار و مفاهیم خود، مانند سبد سنت هفتم، منجر به یادگیری های عمیق در معتادان شده است؛ ۳)الگو سازی توسط شخص: در برنامه های درسی رسمی، معلم یا مدرس نقش و جایگاه الگویی برای فراگیران بازی می کند. در برنامه درسی NA هم راهنمایان و اعضای قدیمی با رفتار های خود نقش الگویی و اسوه را برای سایر اعضاء ایفا می کردند. اما باید توجه داشت که هدف اصلی برنامه چهره سازی نبود.

براساس جدول ۵ در صحنه عمل برنامه درسی NA براساس نحوه اجرا راهبرد ها با دو گروه مواجه بودیم: ۱)غیرحضوری: در این دسته از راهبرد های یاددهی-یادگیری بعلت شرایط فراگیران یا محدودیت های برنامه درسی، برنامه بصورت غیر

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

حضوری دنبال می شود(شعبانی، ۱۴۰۱). برنامه درسی انجمن معتادان گمنام نیز به علت شرایط فراگیران-مانند فاصله جغرافیایی راهنما و رهجو، گرایش اولیه به گمنامی و...- و محدویت های برنامه همچون رعایت پروتکل های بهداشتی در زمان پاندمی کرونا، در دو قالب غیر حضوری:الف)مجازی و ب)تلفنی به اعضاء ارائه خدمت می کرد؛ ۲)حضوری: در برنامه های درسی گروهی از راهبرد های یاددهی-یادگیری حضوری مانند سخنرانی، بحث گروهی، روش های کارگاهی و... مرسوم است(شعبانی، ۱۴۰۲). در برنامه های درسی NA نیز از اینگونه راهبرد های حضوری بهره گرفته می شد.

راهبرهای یاددهی-یادگیری برنامه های درسی رایج براساس تعداد فراگیران به دو دسته: گروهی و انفرادی-خصوصی قابل تقسیم اند(بهرنگی، ۱۳۹۴). براساس جدول ۵ برنامه درسی زیست بوم انجمن معتادان گمنام نیز بر مبنای تعداد فراگیران شامل دو دسته ی: راهبرد های یاددهی-یادگیری انفرادی و گروهی بود.

جدول۶ : یافته پژوهش-فضا و مکان برنامه NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۷	مکان NA باید صدمات اجتماعی به دیگران نداشته باشد	الف)آزار و اذیت نداشتن برای دیگران و همسایگان	فضا و مکان برنامه NA
متولد شده۱۱	محل برگزاری جلسات انجمن نباید برای همسایگان موجب آزار و اذیت باشد.		
متولد شده۱۳	یک فاکتور مهم در انتخاب فضای جلسات، اذیت نشدن همسایگان و دیگران است.		
متولد شده۱	فضای ما باید زیر سلطه شخص یا گروه نباشد	ب)شخصی نبودن مکان	
متولد شده۳	ما جلساتمان را در هر جایی می توانیم برگزار کنیم به غیر از مکان های شخصی.		
متولد شده۱۴	برگزاری در مکان های شخصی ممنوع است		
متولد شده۵	ما وابسته به هیچ گروه و سازمانی نیستیم و تمام هزینه هایمان را گروهمان پرداخت می کند.	پ)عدم وابستگی سازمانی و گروهی در انتخاب مکان	
متولد شده۶	مثلا ما نمی توانیم در کمپ های ترک اعتیاد جسمانی جلسه برگزار کنیم. این موسسات جلسات ترک اعتیاد خودشان را دارند. ما اگر جلسات را در آنجا برگزار کنیم سنت ششم را نقض کرده ایم چون طبق این سنت NA رایگان است. با برگزاری جلسات در کمپ ها، به طور مستقیم از آن موسسه ترک اعتیاد حمایت می گردد و رایگان بودن NA نقض می شود.		
متولد شده۱۳	ما هیچ گونه کمک شخصی ای از بیرون دریافت نمی کنیم. زیاد پیش می آید که از بیرون NA به ما پیشنهاد کمک مالی و غیره می شود و ما در جواب می گوییم: تنها ارگان،		

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

	گروه و انجمنی در دنیا هستیم که مستقل عمل می کنیم. ما به هیچ گروه یا زمانی وابسته نیستیم تمام کمک های ما متعلق به اعضای ماست.		
متولد شده۳	در انجمن معتادان گمنام هم چون مبنای اقتصادیمان خودمان هستیم یعنی از هیچ سازمانی و هیچ اورگانی چیزی قبول نمی کنیم. یه سبد داریم بعنوان سبد سنت هفتم بعنوان حق مصفانه. من سه سال اول پاکی ام هیچی نداشتم فقط بدهکار بودم دستم خالی داخل سبد می رفت و خالی بر می گشت. اما امروز انجمن همه چیز به من داده و من حق منصفانه ام را در سبد میندازم.	ت) اجاره دهی مستقل مکان بر مبنای سبد سنت هفتم	
متولد شده۸	هزینه آن از سبد سنت هفتم تامین می شود چون NA مستقل است		
متولد شده۱۲	ما هزینه مکان و کمبود ها را بوسیله سبد سنت هفتم پرداخت می کنیم.		
متولد شده۱	در مورد فضا ها و مکان ها، معمولا عام المنفعه است	ث)عمومی و عام المنفعه بودن مکان	
متولد شده۹	مکان های برگزاری جلسات اجاره ای هستند مساجد، باشگاه ها، سالن های اجتماعات و اماکن عمومی از جمله مکان های مذکور می باشند.		
متولد شده۱۱	بیشتر مکان های عمومی است مکان های مذهبی است اکثرا مکان های NA در ایران- حدودا ۶۰ درصد- مکان های مذهبی است ولی این مورد دال بر تایید یا رد مذهب نمی شود.		

۵)فضا و مکان برنامه: عنصری است که کلیه فرآیند های یاددهی-یادگیری در درون آن انجام می شود. فضا و مکان فرآیند تدریس و یادگیری را تحت تاثیر خود قرار می دهد و در صورت نامطلوب بودن، برنامه درسی را به طور جدی دچار مشکل می سازد(فتحی واجارگاه، ۱۴۰۲). براساس جدول ۶ فضای آموزشی در برنامه درسی NA دارای ماهیت خاصی بود و آن ماهیت دربرگیرنده ویژگی های: الف)آزار و اذیت نداشتن برای دیگران و همسایگان، ب)شخصی نبودن مکان، پ)عدم وابستگی سازمانی و گروهی در انتخاب مکان، ت)اجاره دهی مستقل مکان بر مبنای سبد سنت هفتم و ث)عمومی و عام المنفعه بودن مکان بود. ویژگی آزار و اذیت نداشتن برای دیگران و همسایگان به عضو انجمن یاد می داد که باید به حقوق دیگران احترام گذاشت. شخصی نبودن مکان و عدم وابستگی سازمانی و گروهی در انتخاب آن به اعضاء این پیام را منتقل می کرد که جلسات به روی همه معتادان داوطلب باز است، هیچ شخص و سازمانی بر آن مسلط نمی شود و NA به هیچگونه شخص، سازمان و گروهی مدیون نمی شود. اجاره دهی مستقل مکان براساس سبد سنت هفتم به اعضاء مدیریت مستقل اقتصاد در زندگی شخصی و استقلال انجمن را آموزش می داد.

جدول۷ : یافته پژوهش-زمان برنامه NA

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۲	در واقع زمان جلسات تابع اساسنامه گروه است	۱)ثبت در اساسنامه گروه	ویژگی های زمان برنامه NA
متولد شده۸	زمان جلسات بوسیله رای گیری اعضاء و براساس اساسنامه گروه تعیین می شود مثلا برای ساعات X در فلان وقت شبانه روز رای گیری می کنند و پس از رای آوری در اساسنامه نوشته می شود.		
	متولد شده۱۰: ما در گروه اساسنامه ای داریم طبق آن اساسنامه جلساتمان را هدایت می کنیم.		
متولد شده۳	ما زمان برگزاری جلسات را فقط برمبنای نظر اعضای انجمن و گروه برنامه ریزی می کنیم. یعنی تعدادی اعضاء داریم که صبح می توانند در جلسات حضور یابند، صبح جلسه می گذاریم. تعدادی از اعضاء که کارمند اورگان دولتی هستند ظهر می توانند حضور یابند، ظهر ۲ الی ۳ برای آنها جلسه می گذاریم.	۲)انعطاف براساس شرایط اعضاء	
متولد شده۷	هدف دسترسی همه است و مبنای آن شرایط افراد است.		
متولد شده۱۳	ساعت جلسه را خود اعضای جلسه رای گیری می کنند و مشخص می کنند. مثلا جلسه ما بخاطر ماه محرم ساعت ۰۷:۰۰ شروع می شد اما چون محرم تمام شد مجدد رای گیری کردند و ساعت ۰۷:۳۰ در گروه رای آورد.		

۶)زمان برنامه: برنامه از لحاظ زمانی، بایستی به گونه ای ارائه شود که به طور موثر شناخت و یادگیری مطلوب را در فراگیر ایجاد نماید، چرا که هر محتوایی را نمی توان را در هر قالب زمانی یاد داد(ملکی، ۱۴۰۲). براساس جدول ۷ زمان در برنامه درسی انجمن معتادان گمنام ماهیتا دارای ویژگی های: ۱)ثبت در اساسنامه گروه و ۲)انعطاف براساس شرایط اعضاء بود.

جدول ۸: یافته پژوهش-مجاری اطلاع رسانی زمان برنامه NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۲	ببینید زمان های برنامه ثبت شده است و در سایت آدرس جلسات، کتابچه جلسات و نرم افزار جلسات ثبت شده است	۱)دفترچه آدرس جلسات	مجاری اطلاع رسانی زمان برنامه NA
متولد شده۱۰	با مسئولین NA صحبت می شود و زمان جلسات در دفترچه ثبت آدرس ثبت می شود.		
متولد شده۱۴	جلسات گروهی در شهر های مختلف براساس دفترچه آدرس در زمان ها و مکان های مشخص برگزار می شود.		
متولد شده۲	ببینید زمان های برنامه ثبت شده است و در سایت آدرس جلسات، کتابچه جلسات و نرم افزار جلسات ثبت شده است	۲)نرم افزار (موبایلی)	

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۱۲	ما دفترچه ها و نرم افزار های ثبت آدرس داریم که آدرس جلسات در کمیته های شهری بیان می شود و در آن ها ثبت می شود.		
متولد شده۱۳	ما برای رفاه حال اعضاء جهت یافتن زمان جلسات، یک نرم افزار اندرویدی داریم		
متولد شده۱	چون ما در بخش آدرس جلساتمان در سایت و نشریات برای رفاه حال افرادی که از بیرون شهر می آیند، زمان را مشخص می کنیم	۳)سایت	
متولد شده۲	ببینید زمان های برنامه ثبت شده است و در سایت آدرس جلسات، کتابچه جلسات و نرم افزار جلسات ثبت شده است		
متولد شده۱۲	این جلسات بصورت جهانی هم در سایت ثبت می شود مثلا گروه ما الان ثبت است و از هر نقطه ای از ایران به این منطقه بیایند با یک تلفن به راهنمای ثبت آدرس، می توانند به گروه و جلسات ما دست یابند.		

براساس جدول ۸ زمان برنامه درسی NA از سه مجرای: ۱)دفترچه آدرس جلسات، ۲)نرم افزار(موبایلی) و ۳)سایت اطلاع رسانی می شد. دفترچه آدرس جلسات در قالب نسخه فیزیکی توسط دفاتر نشریات انجمن در اختیار اعضاء قرار می گرفت. نرم افزار موبایلی آدرس جلسات در قالب نرم افزار اندروید به صورت هوشمند و براساس موقعیت مکانی فرد، نزدیکترین جلسات را به وی معرفی می کرد. سایت های داخلی و خارجی انجمن نیز به صورت آنلاین آدرس جلسات را منتشر می کرد.

جدول۹ : یافته پژوهش-گروه بندی اعضاء در برنامه NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز		مضمون
متولد شده۹	کسانی که قدمها و سنت ها و مفاهیم را می آموزند از یک زمانی که راهنما به آنها اجازه دهند مجاز به انتقال آموخته های خود می شوند آن کس که یاد می دهد راهنما و آن کس که یاد می گیرد رهجو نام دارند.	۱)رهجو	ف)جایگاه فرد در جلسات قدم	گروه بندی اعضاء در برنامه
متولد شده۱۰	من به عنوان رهجو قرار است راه او را ادامه بدهم. از تجربیات او استفاده کنم.			
متولد شده۱۴	جلسات خانگی شامل جلساتی است که بین راهنما و رهجو برگزار می شود در کتاب پایه جمله ای با این معنی و مضمون وجود دارد: ما معلم و دانش آموز همدیگر هستیم.			

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۴	مشخصات راهنما در کتاب راهنما و رهجو ثبت شده مثلا اینکه راهنما به طور منطقی شاد باشد، پاک باشد، عضو جلسات باشد و ... . در واقع شایستگی های راهنما را بیان می کند.	۲)راهنما			
متولد شده۹	یک راهنما هیچ وقت از یادگرفتن دست نمی کشد و هیچ وقت فارغ التحصیل نمی شود				
متولد شده۱۱	مطمئنا یک راهنما یک مسیر بیشتری را رفته است به یک آگاهی بیشتر رسیده و می خواهد این آگاهی را به رهجو منتقل کند.				
متولد شده۱	معمولا بصورت راهنما و رهجوست یعنی گروه های ۲ نفره است ولی گهگاه در گروه های ۴ الی ۵ نفره باهم مشورت و صحبت می کنند	گروه های: ۱) ۲ نفره ۲) ۲ نفر به بالا	جلسات راهنما و رهجو/ رهجویان	ب)ماهیت برگزاری	
متولد شده۶	در جلسات خانگی راهنما امکان دارد یک رهجو داشته باشد یا ۱۰ رهجو داشته باشد،۱۵ رهجو دارد و... به راهنما بستگی دارد.				
متولد شده۸	ما دو گروه داریم گروه های خانگی و دیگری جلسات. گروه های خانگی از ۲ نفر تا حد توان راهنما ظرفیت دارد				
متولد شده۲	فعالیت ها شامل گروه هایی است که روزانه فعالیت می کنند و در زمان های مشخصی استارت می خورد مباحثی که در آن گروه ها مطرح می شود ارزش درمانی کمک یک معتاد به معتاد دیگر است.		۲)جلسات گروهی		
متولد شده۵	سایر جلسات براساس ظرفیت مکان است در یک مکان ۱۰۰ نفر و در مکانی دیگر ۵۰ نفر بیشتر جا نمی شوند.				
متولد شده۱۰	در وضعیت فعلی در جلسات میبینی ۱۰ نفر، ۲۰ نفر و بیشتر می نشینند. در جلسات عید و زمانی که مسافر می آید می بینی ۵۰ نفر تا ۶۰ نفر هم هستند.				
متولد شده۴	من در جلسه ای که می نشینم بعنوان یک عضو قدیم تر سعی می کنم سکوت کنم		۱)اعضای قدیمی	پ)سابقه عضویت	
متولد شده۹	یک عضو NA یک دستش در دست تازه وارد و دست دیگرش در دست عضو قدیمی است به تازه وارد کمک می کند و از عضو قدیمی کمک دریافت می کند.				
متولد شده۱۳	یعنی تجارب اعضای قدیمی NA بصورت تکه تکه، جمع و چاپ شده است				
متولد شده۱	حتی تازه واردان نسبت به بقیه در اولویت هستند. قلب NA تازه واردان اند. این تازه واردان که می آیند یک گروه تشکیل می دهند.		۲)تازه واردان		
متولد شده۳	امروز یک عضو وارد NA شود او مانند خون تازه ای است که به NA تزریق می شود و در آن طرف(اعتیاد) خبری نیست هر چه هست در NA است. ما امروز در گروه چند تازه وارد داشتیم؟ چه کاری کردیم که وارد شدند؟...				

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۱۱	مهمترین فاکتور ارزشیابی گروه، تعداد تازه واردان است.			

۷) گروه بندی اعضاء در برنامه: گروه بندی به گروه های داخل کلاس در برنامه درسی اشاره دارد(فتحی واجارگاه، ۱۴۰۲). طبق جدول ۹ در برنامه درسی NA گروه بندی اعضاء براساس: الف)جایگاه فرد در جلسات قدم، ب)ماهیت برگزاری و پ)سابقه عضویت انجام می شد.

براساس جدول ۹ اعضاء بر مبنای جایگاه فرد در جلسات قدم به دو گروه: ۱)رهجو و ۲)راهنما تقسیم شدند. راهنما یک معتاد در حال بهبودی بود که رهجو می توانست در بازگویی و مشارکت تجربیات خوب یا بد زندگی خود به او اطمینان کند راهنما هدایت کننده عضو در حال بهبودی در کارکرد دوازده قدم بود. رهجو نیز یک عضو در حال بهبودی بود که تحت حمایت و هدایت راهنما، دوازده قدم انجمن معتادان گمنام را کار می کرد(راهنما و رهجو[1]، ۲۰۱۲). با تعاریف ذکر شده عضو انجمن در یک زمان می توانست هم راهنما و هم رهجو باشد. مثلا راهنمای یک تازه وارد باشد و رهجوی یک عضو باتجربه و قدیمی باشد.

برمبنای جدول ۹ گروه بندی براساس ماهیت برگزاری به دو دسته:۱) جلسات راهنما و رهجو/رهجویان و ۲)جلسات گروهی تقسیم می شد. جلسات راهنما و رهجو/رهجویان نیز به نوبه خود به گروه های:۱) ۲ نفره و۲) ۲ نفر به بالا تقسیم می شد. همچنین براساس جدول ۹ نوعی گروه بندی نامحسوس بر مبنای سابقه عضویت شامل دو دسته:۱)اعضای قدیمی و ۲)تازه واردان، در بین اعضای انجمن به چشم می خورد. تازه واردان شامل اعضایی بود که جدیدا و به تازگی وارد برنامه شده بودند. اعضای قدیمی شامل افرادی بود که سابق عضویت بیشتری در انجمن و برنامه های آن داشتند. این نکته حائز اهمیت است قدیمی بودن مفهومی نسبی در بین اعضاء بود.

جدول۱۰ : یافته پژوهش-مواد و منابع برنامه درسی NA

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون

[1] . Sponsorship

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۸	در گروه ما مواد و منابعی مانند کمد نشریات، میز، صندلی، ماژیک، وایت برد، چای، قند، کتری و سماور و وجود دارد و مواد و وسایل در گروه ها بر مبنای توان اقتصادی گروه یا قرض گرفتن از سایر گروه ها تامین می شود.	۱)کمد نشریات	ابزار های آموزشی	مواد و منابع برنامه
متولد شده۱۳	در تمام گروه های ما تخت وایت برد، ماژیک، میز، صندلی و کمد نشریات مشترک است خیلی کم پیش می آید که یک گروه در NA اقلام اولیه خود را نداشته باشد چون هر گروه نیاز های اولیه خود را تامین می کند.			
متولد شده۱۴	در گروه ما ماژیک، تخته پاک کن، کمد نشریات، پروژکتور و کامپیوتر وجود دارد.			
متولد شده۶	در جلسات ما تخته، ماژیک، وایت برد و ... هست خودکار، دفتر، کاغذ و .. هست	۲)خودکار و کاغذ		
متولد شده۱۰	در جلسات تخته وایت برد، ماژیک، میز، صندلی، لپ تاپ، خودکار، قلم و ... داریم.			
متولد شده۱۲	پمفلت ها، دفاتر گزارشات خزانه، ثبت گزارشات گروه،کتب انجمن، نشریات(مانند مجله های رشد)، دسته کلید NA، خودکار NA، میز و صندلی، پروژکتور، کمد نشریات، کتری، لیوان، چای، قند، فرم ثبت اطلاعات جلسات پرسش و تجربه(نام، سن پاکی، راهنما هستید؟، راهنما دارید؟، قدم چند هستید؟، سوالت را بگو؟)			
متولد شده۲	ما از یک تخته وایت برد، ماژیک و کتاب هایی که انجمن در اختیار می گذارد استفاده می کنیم.	۳)ماژیک و تخته وایت برد		
متولد شده۳	ما در جلسات آموزش و کارگاهی از ماژیک، وایت برد و ... هم استفاده می کنیم.			
متولد شده۱۱	NAبه صندلی، میز، تخته وایت برد، ماژیک، کتاب و نشریات، بخاری، وسایل سرمایشی و فرش زیر پای بچه و احتیاج دارد که باید از خود بچه های NA تامین شود.			
متولد شده۷	کامپیوتر و لپ تاپ در برخی جلسات ما برای آموزش بکار می رود.	۱)رایانه یا لپ تاپ	ب)چند رسانه ای ها	
متولد شده۱۰	در جلسات تخته وایت برد، ماژیک، میز، صندلی، لپ تاپ، خودکار، قلم و ... داریم.			
متولد شده۱۴	در گروه ما ماژیک، تخته پاک کن، کمد نشریات، پروژکتور و کامپیوتر وجود دارد.			
متولد شده۱	پروژکتور که در جلسات کارگاهی استفاده می شود.	۲)پروژکتور		
متولد شده۴	در گروه های بزرگ مشهد ۲۰۰ نفر هستند و صدا به صدا نمی رسد پس پروژکتور و بلند گو نیاز است			
متولد شده۷	بستگی به توان گروه دارد در سالن ها از پروژکتور و ... هم استفاده می شود			
متولد شده۱	بعضی مواقع CD هم داریم.	۳) DVD و CD		
متولد شده۵	در انجمن DVD و CD های آموزشی هم موجود است.			
متولد شده۱۱	NA برای تکثیر کتب و نشریاتش از CD و DVD هم استفاده می کند.			
متولد شده۴	در گروه های بزرگ مشهد ۲۰۰ نفر هستند و صدا به صدا نمی رسد پس پروژکتور و بلند گو نیاز است	۴) بلندگو		
متولد شده۶	بلندگو از جلسات NA از وسایل کاربردی است که اکثرا مکان جلسات به آن تجهیز شده است.			
متولد شده۷	در جاهایی که سر و صدا زیاد است شاید از بلند گو هم استفاده شود.			

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۳	همه هزینه های قند، چایی، نشریات، چیپ و سکه ای-که به بچه ها(اعضای انجمن) می دهیم-، اجاره مکان، پشتی ها، کولری که استفاده می کنیم و ... از سبد سنت هفتم تامین می شود.	۱)وسایل سرمایشی و گرمایشی	پ)وسایل پذیرایی و رفاهی	
متولد شده۱۱	NAبه صندلی، میز، تخته وایت برد، ماژیک، کتاب و نشریات، بخاری، وسایل سرمایشی و فرش زیر پای بچه و احتیاج دارد که باید از خود بچه های NA تامین شود.			
متولد شده۱۳	نیاز های اولیه مانند بخاری، کولر و فرش را هم، که به مکان برگزاری بستگی دارد، تامین می کنند.			
متولد شده۸	در گروه ما مواد و منابعی مانند کمد نشریات، میز، صندلی، ماژیک، وایت برد، چای، قند، کتری و سماور و وجود دارد و مواد و وسایل در گروه ها بر مبنای توان اقتصادی گروه یا قرض گرفتن از سایر گروه ها تامین می شود.	۲)فرش و پشتی یا میز و صندلی		
متولد شده۱۰	در جلسات تخته وایت برد، ماژیک، میز، صندلی، لپ تاپ، خودکار، قلم و ... داریم.			
متولد شده۱۱	NAبه صندلی، میز، تخته وایت برد، ماژیک، کتاب و نشریات، بخاری، وسایل سرمایشی و فرش زیر پای بچه ها احتیاج دارد که باید از خود بچه های NA تامین شود.			
متولد شده۲	NAساده است برای پذیرایی از یک چای ساده استفاده می کند اصلا تجملاتی نیست.	۳)چای و قند		
متولد شده۵	هر جلسه ای که شروع بکار می کند یکسری هزینه ها دارد شامل ماژیک، وایت برد، قند، چایی، لیوان یکبار مصرف در زمان کرونا، سماور، کتری و ... . تمام این هزینه ها از گروه تامین می شود.			
متولد شده۱۲	پمفلت ها، دفاتر گزارشات خزانه، ثبت گزارشات گروه،کتب انجمن، نشریات(مانند مجله های رشد)، دسته کلید NA، خودکار NA، میز و صندلی، پروژکتور، کمد نشریات، کتری، لیوان، چای، قند، فرم ثبت اطلاعات جلسات پرسش و تجربه(نام، سن پاکی، راهنما هستید؟، راهنما دارید؟، قدم چند هستید؟، سوالت را بگو؟)			
متولد شده۴	این پمفلت ها برای مطالعه شخصی است. مثلا پمفلت برای امروز، من این پمفلت را صبح به صبح مطالعه می کنم که امروز چطور زندگی کنم؟ مطالب کوتاه و مختصری است که هر روز می توانم از آنها استفاده کنم.	۱)جزوه ها و مجله ها	ت)منابع کتبی	
متولد شده۵	پمفلت ها حالت جزوه دارند که روی موضوع خاصی تمرکز دارند مثل جزواتی که در دانشگاه بین دانشجویان دست به دست می شوند. مثلا پمفلت خویشتن پذیری که برای من توضیح می دهد که خویشتن پذیری چیست؟ و چه کار هایی من باید برای خویشتن پذیری انجام دهم. هر پمفلت با یک عنوان مشخص شده مثلا پمفلت خویشتن پذیری، پمفلت به انجمن معتادان گمنام خوش آمدید، پمفلت بهبودی و لغزش، پمفلت راهنما و رهجو و			
متولد شده۱۲	پمفلت ها، دفاتر گزارشات خزانه، ثبت گزارشات گروه،کتب انجمن، نشریات(مانند مجله های رشد)، دسته کلید NA، خودکار NA، میز و صندلی، پروژکتور، کمد نشریات، کتری، لیوان، چای، قند، فرم ثبت اطلاعات جلسات پرسش و تجربه(نام، سن پاکی، راهنما هستید؟، راهنما دارید؟، قدم چند هستید؟، سوالت را بگو؟)			

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

متولد شده۱	ما معمولا کتاب ها را داریم چون ما ۱۲ قدم، ۱۲ سنت و ۱۲ مفهوم داریم.	۲)کتب		
متولد شده۲	کتاب پایه، چگونگی عملکرد، کارکرد قدم، کتابچه گروه، روح سنت ها، راهنما و رهجو و یکسری پیام بهبودی و مجلات راه مشترک که بصورت سه ماهی یا فصلی چاپ می شوند و در اختیار اعضاء قرار می گیرند.			
متولد شده۶	ما کتاب هایی مانند کارکرد قدم داریم که دوازده قدم و حدود ۴۸۰ سوال دارد. روح سنت هاست که درباره سنت هاست چگونگی عملکرد داریم که اصول روحانی سنت ها و قدم ها را مشخص می کند ۱۲ مفهوم خدماتی را داریم که چگونگی خدمت کردن را به ما نشان می دهد کتاب پایه داریم که از کتاب های اصلی NA است و شامل سنت ها، قدم ها، بهبودی و لغزش، معتاد کیست؟ و ... است. کتاب پایه کلی تر است و از کتاب های اولیه NA است.			

۸)مواد و منابع برنامه: منبع در برنامه درسی های رایج مجموعه ای از مواد یا موقعیت هایی است که عمدتا به منظور قادر ساختن فرد فراگیر به یادگیری، تولید یا ایجاد می شوند و به نوعی تسهیل گر فرآیند یادگیری است(فتحی واجارگاه، ۱۴۰۲). براساس جدول ۱۰ در برنامه درسی NA دامنه این مواد و منابع بسیار گسترده و در عین حال براساس شرایط گروه، منعطف بود. مواد و منابع در انجمن معتادان گمنام به چهار دسته شامل: الف)ابزار های آموزشی، ب)چند رسانه ای ها، پ)وسایل پذیرایی و رفاهی، ت)منابع کتبی تقسیم می شد.

براساس جدول ۱۰ در برنامه درسی NA دسته ابزار های آموزشی در برگیرنده: ۱)کمد نشریات، ۲)خودکار و کاغذ، ۳)ماژیک و تخته وایت برد؛ دسته چند رسانه ای ها شامل:۱)رایانه یا لپ تاپ، ۲)پروژکتور، ۳) DVD و CD ، و ۴) بلندگو؛ دسته وسایل پذیرایی در برگیرنده:۱)وسایل سرمایشی و گرمایشی، ۲)فرش و پشتی یا میز و صندلی و ۳)چای و قند؛ دسته منابع کتبی شامل:۱)جزوه ها و مجله ها و ۲)کتب بود. از جمله جزوه ها و مجله ها در انجمن معتادان گمنام، می توان به پمفلت ها، نشریات پیام بهبودی و برای امروز اشاره کرد. در ادبیات انجمن معتادان گمنام به مجموع منابع مکتوبی که توسط دفتر خدمات جهانی، تالیف یا توسط نواحی زیر مجموعه ترجمه و چاپ می شد، نشریات گفته می شد(خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام، ۱۹۹۷). نکته حائز اهمیت در مورد برنامه درسی NA آن است که مواد و منابع این برنامه براساس توان مالی گروه، ظرفیت های موجود مکان و محدودیت های آن تامین می شد.

جدول۱۱ : یافته پژوهش-ارزشیابی برنامه NA

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

مصاحبه شونده	عبارت	کد باز	مضمون
متولد شده۳	در قدم ۱۰ بحث ترازنامه شخصی است که من هر روز آنرا تهیه می کنم. که امروز چطور زندگی کردم، امروز خسارت زدم یا نزدم و ... اینها را از خودم سوال و جواب می کنم و اولویت هایی که فردا صبح دارم را برای خودم یادداشت می کنم که فردا چه کار هایی انجام بدم. باز شب تراز خودم را می گیرم.	الف)ترازنامه شخصی	ارزشیابی برنامه NA
متولد شده۶	ما هر شب یک ترازنامه داریم و هر کاری که امروز انجام می دهیم شب یک ترازنامه پر می کنیم. مثلا ترازنامه قدم ۱۰ ما. ترازنامه ما مانند بالانس لاستیک ماشین است مثلا نقص امروزم را فردا کم می کنم و نقطه قوت امروزم را فردا افزایش می دهم.		
متولد شده۱۰	ما تراز نامه فردی در قدم هایمان داریم. یک تراز نامه در قدم ۴، دیگری در قدم ۸ ، دیگری قدم ۱۰ که هرشب از خودمان تراز می گیریم.		
متولد شده۳	ما امروز در گروه چند تازه وارد داشتیم؟ چه کاری کردیم که وارد شدند؟... ما اینها را در گروه ارزشیابی و بررسی می کنیم. مثلا مشکل اینکه اعضای ما در این ماه اضافه نشدند چیست؟ دلیل آن چیست؟ و ... . ما اینها را در ترازنامه گروهیمان بررسی می کنیم.	ب)ترازنامه گروهی	
متولد شده۵	ما تراز نامه گروهی داریم مثلا: در این ماه گروه با چه چالش هایی روبرو بوده است؟ آیا گروه تازه وارد داشته است؟ گروه در رساندن پیام بهبودی موفق بوده است؟ همیشه ماهیانه نیست گهگاه گروه در حال خلوت شدن است ما می آیم و تراز گروهی می گیریم که علت چیست؟ چرا گروه ریزش دارد و اعضاء از گروه پرت می شوند؟ ما اینطوری علت را پیدا و ریشه یابی می کنیم.		
متولد شده۱۴	در وضعیت کنونی ارزشیابی برنامه NA بوسیله ترازنامه گروهی انجام می شود که شامل تعداد تازه واردان، مشکلات موجود در گروه و... است.		

۹)ارزشیابی برنامه: ارزشیابی در برنامه های درسی فعلی با سه هدف و معنای: الف)بررسی میزان حصوب به هدف ها، ب)فرآیند جمع آوری اطلاعات برای تصمیم گیری و پ) سنجش یا داوری درباره شایستگی و ارزش چیزی، انجام می شود(خراسانی و دوستی، ۱۳۹۱). براساس جدول ۱۱ ارزشیابی برنامه درسی زیست بوم NA در دو قالب انجام می شد: الف)تراز نامه شخصی: با هدف مقایسه پیشرفت فردی هر عضو نسبت به خود او در برنامه انجام می شد و هیچگونه قضاوتی درباره عضو و مقایسه او با سایرین انجام نمی شد این ترازنامه شامل دو ویژگی کلیدی: ۱)تهیه توسط عضو و ۲)برمبنای عملکرد عضو بود و ب)ترازنامه گروهی: با هدف جمع آوری اطلاعات برای تصمیم گیری های اصلاحی و بازخوردی در مورد گروه و برنامه انجام می شد. برای این ارزشیابی، همچون سایر ارزشیابی های معمول، مشوق هایی مانند چیپ و سکه

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

توسط دفتر خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام تعیین شده بود البته این مشوق ها براساس رنگ خود دارای معانی و پیام هایی برای دریافت کنندگان بودند.

یافته های فوق در برگیرنده ۹ عنصر اساسی برنامه درسی در زیست بوم NA شامل: ۱)هدف، ۲)محتوا، ۳)فعالیت های یادگیری، ۴)راهبرد های یاددهی و یادگیری، ۵)فضا و مکان، ۶)زمان، ۷)گروه بندی اعضاء، ۸)مواد و منابع و ۹)ارزشیابی و ماهیت هر کدام بود که در قالب مدل مضمونی شکل۱ ترسیم شد.

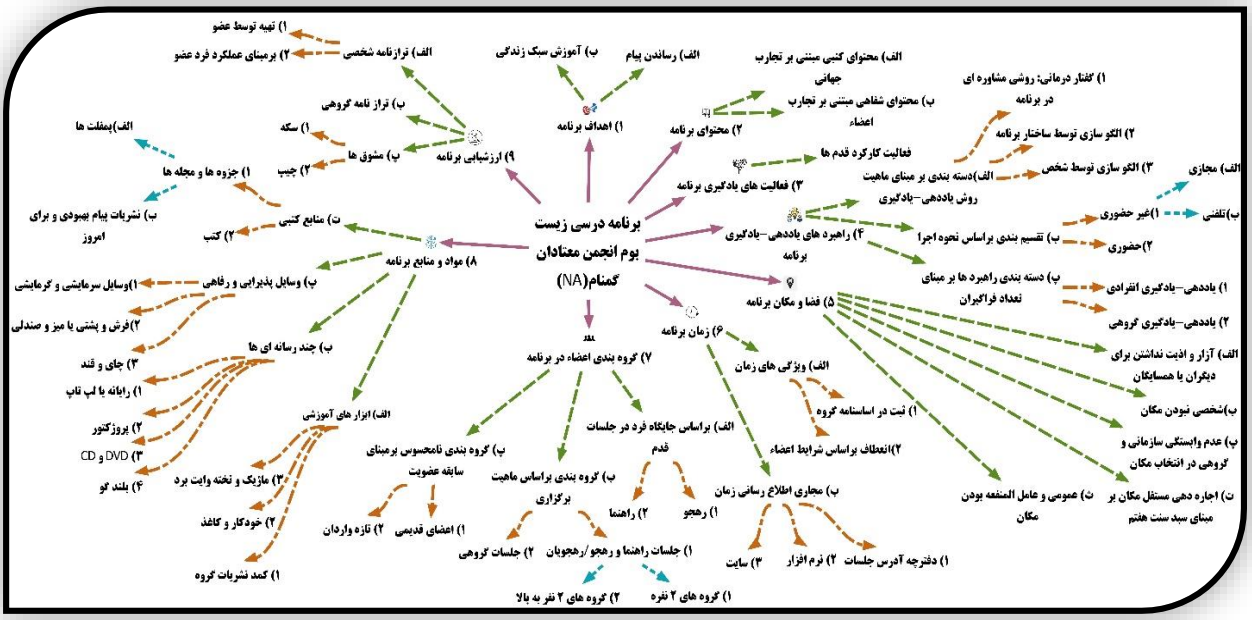

شکل۱ : مدل مضمونی برنامه درسی زیست بوم انجمن معتادان گمنام(NA)

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر «واکاوی عناصر برنامه درسی نوین زیست بوم انجمن معتادان گمنام(NA) و ماهیت آن» بود و در کنکاش خود در بافت انجمن معتادان گمنام به عناصر ۹ گانه برنامه درسی: ۱)هدف، ۲)محتوا، ۳)فعالیت های یادگیری، ۴)راهبرد های یاددهی و یادگیری، ۵)فضا و مکان، ۶)زمان، ۷)گروه بندی اعضاء، ۸)مواد و منابع و ۹)ارزشیابی، و ماهیت هر کدام دست یافت. این برنامه درسی مجموعه ای از تجارب یادگیری بود که از طرف دفتر خدمات جهانی انجمن معتادان گمنام برای کلیه افراد معتاد طراحی شده بود و اهداف گسترده ی رساندن پیام و آموزش سبک زندگی را دنبال می کرد.

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

محتوای آن در قالب شفاهی و کتبی ارائه می گردید. فعالیت یادگیری کارکرد قدم را برای فراگیران خود تدارک دیده بود و از راهبردی های یاددهی-یادگیری متنوع حضوری و غیر حضوری؛ انفرادی و گروهی و ... برای پیشبرد اهداف خود استفاده می کرد. فضا و زمان برنامه آن دارای ویژگی های مختص خود بود و برای سهولت دسترسی معتادان زمان آن از مجاری دفترچه آدرس، سایت و نرم افزار اطلاع رسانی می شد. گروه بندی اعضا براساس مولفه های: جایگاه فرد در جلسات قدم، ماهیت برگزاری و سابقه عضویت انجام می شد و مواد و منابع براساس وسع مالی گروه و ظرفیت مکان برنامه متفاوت بود. ارزشیابی آن نیز در در دو قالب ترازنامه شخصی و گروهی انجام می شد.

در مقام بررسی همسویی و ناهمسویی، پژوهش حاضر در زمینه نگاه برنامه ای به NA با پژوهش های صالحی و طباطبایی نژاد(۱۴۰۱) و ستوده اصل و همکاران(۱۳۹۹)، دلوسیا و همکاران (۲۰۱۵)، دی و همکاران (۲۰۱۵) و هاشمی و شعبان(۱۳۹۵) همسو بود. هدف برنامه درسی انجمن معتادان گمنام در زمینه آموزش سبک زندگی و توجه به کیفیت زندگی افراد معتاد با پژوهش صالحی و طباطبایی نژاد(۱۴۰۱) همسو بود. این برنامه درسی فعالیت یادگیری کارکرد قدم را برای اعضاء خود تدارک دیده بود که با پژوهش ودرهوس و همکاران(۲۰۲۰)، گالانتر و همکاران(۲۰۲۱) و صالحی و طباطبایی نژاد(۱۴۰۱) در زمینه کارکرد آموزشی- یادگیری کارکرد قدم همسو بود. این پژوهش در زمینه کاربرد راهبرد های یاددهی و یادگیری مجازی با پژوهش گالانتر و همکاران (۲۰۲۱) همسو بود. پژوهش زائر و همکاران(۱۴۰۲) در زمینه توجه به نقش عنصر فضا و مکان با این پژوهش همسو بود. پژوهش های هاشمی و شعبان(۱۳۹۵) و صالحی و طباطبایی نژاد(۱۴۰۱) در زمینه جایگاه ارزشیابی در برنامه های درسی-آموزشی با این پژوهش همسو بود.

در مقام جمع بندی، عناصر مستخرج از زمینه NA با عناصر ۹ گانه کلاین-متخصص شهیر حوزه برنامه درسی-شامل: ۱)هدف، ۲)محتوا، ۳)فعالیت های یادگیری، ۴)راهبرد های یاددهی و یادگیری، ۵)فضا و مکان، ۶)زمان، ۷)گروه بندی اعضاء، ۸)مواد و منابع و ۹)ارزشیابی همپوشان بود(فتحی واجارگاه، ۱۴۰۲) پس می توان این برنامه درسی نوپدید را یک برنامه درسی ۹ عنصری معرفی کرد. در بخش پیشنهادات کاربردی توصیه می شود جهت ارزیابی دقیق برنامه و گروه های انجمن معتادان گمنام، اهداف این برنامه طبق اصول طراحی و تدوین برنامه های درسی در سطوح کلی، جزیی و رفتاری تعریف شود تا از این طریق سنجش پذیری آن تسهیل گردد. برنامه درسی نوین انجمن معتادان گمنام جهت انتقال محتوا

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

می تواند از اینفوگرافی ها و خردآموزی، که به صورت سریع و مختصر مطالب را منتقل می کنند، استفاده نماید. بهبود فضا و مکان اجرای این برنامه نیازمند تغییر نگرش جامعه و سیستم اداری نسبت به این گروه است که با فرهنگ سازی در هر دو بخش می توان کمک شایان توجهی به این برنامه و گروه کرد. مواد و منابع این برنامه وابسته به میزان وسع مالی گروه های آن است که در صورت تمایل گروه ها و رعایت قوانین NA می توان از طریق کمک های مالی مردمی و حامی یابی سازمانی به آن کمک کرد. ارزشیابی این برنامه نیز از طریق تعیین اهداف رفتاری معین، قابلیت اصلاح و بالتبع افزایش کارایی دارد. همچنین می توان از تجارب اجرایی موفق برنامه درسی انجمن معتادان گمنام در برنامه های درسی آموزش و پرورش عمومی، آموزش عالی، محیط کار و کلینک های درمان اعتیاد با توجه به مقتضیات موقعیت و رعایت محدودیت ها استفاده نمود. در بخش پیشنهادات پژوهشی توصیه می شود پژوهشی در حوزه استخراج مولفه ها و معیار های ارزشیابی این برنامه درسی انجام گیرد تا ارزشیابی آن دقیق تر و جامع تر صورت پذیرد و یک پژوهش هنری-آموزشی در حوزه معانی و پیام های رنگ ها در حیطه مشوق های ارزشیابی NA انجام شود.

تشکر و قدردانی

سپاس فراوان از حمایت و همراهی راهنمایان و اعضای انجمن معتادان گمنام استان خراسان رضوی که جهت پیشبرد این پژوهش همانند یک خانواده بزرگ از هیچ کمکی به پژوهشگران دریغ نکردند.

References

Bagheri, M., Mubasheri, A. A. & Nematollahi, M. (2023). Identifying the opportunities and challenges of attracting travelers from addiction in the tourism industry. Addiction Research Quarterly 17(70), 106-79. [In Persian].

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

Day, E., Wall, R., Chohan, G., & Seddon, J. (2015). Perceptions of professional drug treatment staff in England about client barriers to narcotics anonymous attendance. Addiction Research & Theory, 23(3), 223-230.

DeLucia, C., Bergman, B. G., Formoso, D., & Weinberg, L. B. (2015). Recovery in Narcotics Anonymous from the perspectives of long-term members: A qualitative study. Journal of Groups in Addiction & Recovery, 10(1), 3-22.

Fathi Vajargah, K. (2023). Basic principles and concepts of curriculum planning. Elm Ostadan Publications, Tehran.

Fathi Vajargah, K. (2021). New platforms movement in curriculum studies. Elm Ostadan Publications, Tehran.

Fathi Vajargah, K., Khorasani, A & Dosti, H. (2019). Work environment curriculum. Iran Industrial Research and Education Center Publications, Tehran.

Galanter, M., White, W. L., & Hunter, B. (2021). Virtual Twelve Step Meeting Attendance During the COVID-19 Period: A Study of Members of Narcotics Anonymous. Journal of Addiction Medicine. doi:10.1097/adm.0000000000000852.

Hashemi, S. Z. & Shaaban, M. (2016). Addicts Anonymous Association and the effectiveness of ethics-oriented approaches in the rehabilitation of addicts. Iranian Journal of Social Issues, 7(2), 219-249. [In Persian].

Iran Educational Research and Planning Organization. (2015). A teacher's guide to seventh grade thinking and lifestyle. Iran textbooks publishing company "Sahami Khas", Tehran.

Joyce, Br., Will, M & Calhoun, E. (2015). Teaching patterns 2015. Translation: Mohammad Reza Behrangi, Kamal Tarbiat Publications, Tehran.

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

Khanzadeh, M., Mousavizadeh, S. A. & Mohammadi, R. (2021). The role of temperament in preparation for addiction in students. Journal of Behavioral Science Research, 19(3), 476-465. [In Persian].

Khorasani, A & Dosti, H. (2011). Evaluating the effectiveness of organizational trainings (practical guidelines). Iran Industrial Research and Education Center Publications, Tehran.

Maleki, H. (2023). The basics of lesson planning. Samat Publications, Tehran.

Maleki, H. (2022). Curriculum planning (practice guide). Tehran: Burhan School Cultural Institute Publications, Tehran.

Mohammad Pourlima, H. & Mohseni Tabrizi, A. (2016). Sociological explanation of the causes and effective factors of returning to behaviors high risk in rural areas of Gilan province (case study: drug abuse and addiction in rural areas of Ashkorat Rahimabad section of Rudsar city). Iranian Journal of Social Issues, 8(2), 191-207. [In Persian].

Mami, SH., Ahadi, H., Naderi, F., Enayati, M & Mazaheri, M. M. (2012). Predicting the addiction tendency model of high school students in Ilam city based on personality factors (NEO) and mediating variable of mental health. Scientific Research Journal of Ilam University of Medical Sciences, 21(6). 256-248. [In Persian].

Narcotics Anonymous World Services. (2024). Archive of the anonymous addicts way magazine. from https://www.na.org/?ID=nawArchive.

Nakhai, N. & Shamsi, M. A. (2018). An introduction to drug addiction theories. Mehrta Publications, Tehran.

Narimani, M., & Samadi Fard, H. R. (2017). Familiarity with types of addiction. Mohagheg Ardabili Publications, Tehran.

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

Narcotics Anonymous World Services. (2012). Sponsorship. California: Narcotics Anonymous World Services, Inc.

Narcotics Anonymous World Services. (2008). Narcotics Anonymous: Basic Text(The Sixth Edition Basic Text). California: Narcotics Anonymous World Services, Inc.

Narcotics Anonymous Global Services. (2008). Narcotics Anonymous - basic book. Translation: Translation Committee of World Service Office of Narcotics Anonymous Iran (2023). Kimia Asar Publications, Tehran.

Narcotics Anonymous World Service. (1998). A step-by-step guide for the Narcotics Anonymous Association. Translation: Translation Committee of World Service Office of Narcotics Anonymous Iran (2022). Kimia Asar Publications, Tehran.

Narcotics Anonymous World Services. (1997). A Guide to Local Services In Narcotics Anonymous. USA: Narcotics Anonymous World Services, Inc.

Salehi, m. & tabatabaeinejad, f. s. (2022). The Effectiveness of the Narcotics Anonymous Association Twelve-Step Training on Social Acceptance, Psychological Well-being, Quality of Life, and Craving in Substance-Dependent Individuals." Research on Addiction 16(65): 287-310. [In Persian].

Shabani, H., (2022). Educational skills (theories and models). Samat Publications, Tehran..

Sotude Asl, N., Mahighir, S., Pak Nazar, F & Mir Mohammad Khoani, M. (2019). A comparative study of the attitudes of patients participating in the Narcotics Anonymous program and patients undergoing maintenance treatment with methadone towards substance abuse. Komesh Quarterly, 22(3), 550-555. [In Persian].

Sarami, H., Ghorbani, M & Minoui, M. (2012). Review of four decades of addiction epidemiology research in Iran. Addiction Research Quarterly, 7(26), 52-29. [In Persian].

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

Vederhus, J.-K., Høie, M., & Birkeland, B. (2020). One size doesn't fit all: a thematic analysis of interviews with people who have stopped participating in Narcotics Anonymous in Norway. Addiction Science & Clinical Practice, 15(1), 18. doi:10.1186/s13722-020-00191-w.

Zaer, L., abolhasan Tanhaei, H & Aghaei, S. S. (2023). Organizational Structure Model of Narcotics Anonymous in Tehran: A Model Derived from Grounded Theory. Research on Addiction 17(69): 217-244. [In Persian].

Investigation the elements of the new ecosystem curriculum of Narcotics Anonymous (NA) and its quiddity

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

Seyed Mohammad Sajjadi[1], Marjan Kian[2*], Rababe Nouri Ghasemabadi[3], Masoud Geramipour[4]

Abstract

The current research was started with the aim of " Investigation the elements of the new ecosystem curriculum of Narcotics Anonymous (NA) and its quiddity". The approach of this research was a qualitative phenomenological type. The environment and the informants of the research included all the groups of the Narcotics Anonymous Association of Razavi Khorasan province and 14 knowledgeable and experienced guides of the NA groups in different cities of the province. The selection of informants was done through the snowball method, and the research tool was semi-structured in-depth interviews. The findings of the research include 9 elements: 1- The goal includes: a) conveying the message and b) teaching lifestyle; 2- Content including: a) written content based on global experiences and b) oral content based on members' experiences; 3- Learning activities including the function of the twelve steps; 4- Teaching and learning strategies include three categories: a) based on the quiddity of the teaching-learning method, b) based on the method of implementation and c) based on the number of learners; 5- The place have the following quiddity: a) not harassing for others and neighbors, b) not personality of the place, c) lack of organizational and group affiliation in choosing the place, t) independent renting of the place based on the 7th tradition and 3) public and general benefit of the place; 6- The time have the following quiddity: a) Writing in the group charter and b) flexibility based on the conditions of the members; 7- Grouping of members based on: a) the person's position in the step meetings, b) the quiddity of the meeting

1. Doctoral student Kharazmi University, Karaj, Iran.

2. Associate Professor, Alborz Province-Kharaj-Kharazmi University-Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University, Karaj, Iran.
∗Correspoding Author: kian@khu.ac.ir

3. Associate Professor, Alborz Province-Kharaj-Kharazmi University-Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University, Karaj, Iran.

4. Associate Professor Kharazmi University, Alborz Province-Kharaj-Kharazmi University-Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University, Karaj, Iran.

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]

and c) membership history; 8- Materials and resources include four categories: a) educational tools, b) multimedia, c) hospitality and welfare facilities and d) written resources; 9- Evaluation in two formats: a) personal balance sheet and b) group balance sheet, was in NA curriculum. The results of the research indicated an integrated interdisciplinary curriculum in the fields of curriculum and psychology in the ecosystem of the Narcotics Anonymous, and practical suggestions were presented based on the principles of curriculum design and development for its improvement and modification.

Keywords: Narcotics Anonymous, Curriculum, Ecosystem.

[Downloaded from ncfc.khu.ac.ir on 2026-07-26]